

Judikatūras krājums

ĢENERĀLADVOKĀTA MELHIORA VATELĒ
[*MELCHIOR WATHELET*]
SECINĀJUMI,
sniegti 2014. gada 25. jūnijā¹

Lieta C-249/13

Khaled Boudjlida
pret
Préfet des Pyrénées-Atlantiques

(Tribunal administratif de Pau (Francija) lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu)

Brīvības, drošības un tiesiskuma telpa — Direktīva 2008/115/EK — To trešo valstu valstspiederīgo atgriešana, kuri dalībvalstī atrodas nelikumīgi — Atgriešanas lēmuma pieņemšanas procedūra — Tiesību uz aizstāvību princips — Tiesības tikt uzklausītam, pirms tiek pieņemts lēmums, kas var ietekmēt tāda trešās valsts valstspiederīgā intereses, kura uzturēšanās ir nelikumīga — Tiesību uz aizstāvību un tiesību tikt uzklausītam saturs — Tiesības paust viedokli pēc pietiekama pārdomu laika — Tiesības izmantot padomdevēja palīdzību — Tiesību tikt uzklausītam ierobežošana

I – Ievads

1. Šis lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu, kuru 2013. gada 6. maijā Tiesas kancelejā iesniedza *Tribunal administratif de Pau* [Po administratīvā tiesa] (Francija), attiecas uz tiesību tikt uzklausītam, kas paredzētas Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 41. panta 2. punkta a) apakšpunktā (turpmāk tekstā – “Harta”), būtību un piemērošanas jomu pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas, piemērojot Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 16. decembra Direktīvu 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi².
2. Šis lūgums tika iesniegts saistībā ar strīdu starp *K. Boudjlida* un *Préfet des Pyrénées-Atlantiques* [Atlantijas Pireneju departamenta prefektu]. *K. Boudjlida* it īpaši prasa atcelt 2013. gada 15. janvāra rīkojumu, ar kuru *Préfet des Pyrénées-Atlantiques* atteica viņam izsniegt uzturēšanās atļauju, lika viņam 30 dienu laikā atstāt Francijas teritoriju un par viņa iespējamās izraidīšanas galamērķi noteica Alžīriju vai jebkuru citu valsti, attiecībā uz kuru viņš var pierādīt savas tiesības tur likumīgi iecelt.
3. Šajos secinājumos es izvērtēšu nosacījumus un kārtību, kādā trešās valsts valstspiederīgajam, kurš nelikumīgi uzturas valstī un attiecībā uz kuru ir jāpieņem atgriešanas lēmums, jābūt iespējai izmantot tiesības tikt uzklausītam, kas noteiktas Tiesas judikatūrā un apstiprinātas Hartas 41. panta 2. punkta a) apakšpunktā, it īpaši attiecībā uz viņa iespējam novērtēt visus pret viņu izvirzītos elementus attiecībā uz viņa uzturēšanās atļauju, pēc pārdomu laika paust viedokli un izmantot viņa izvēlta padomnieka palīdzību.

1 — Oriģinālvaloda – franču.

2 — OV L 348, 98. lpp.

II – Direktīva 2008/115

4. Direktīvas 2008/115 3. pantā ar nosaukumu “Definīcijas” ir noteikts:

“Šajā direktīvā piemēro turpmāk minētās definīcijas:

[..]

4) “atgriešanas lēmums” ir administratīvs vai tiesas lēmums vai akts, kurā norādīts vai konstatēts, ka trešās valsts valstspiederīgā uzturēšanās ir nelikumīga, un noteikts vai konstatēts atgriešanās pienākums;

[..].”

5. Direktīvas 2008/115 5. pantā ar nosaukumu “Neizdošana, bērna intereses, ģimenes dzīve un veselības stāvoklis” ir noteikts:

“Īstenojot šo direktīvu, dalībvalstis pilnībā ņem vērā:

- a) bērna intereses,
- b) ģimenes dzīvi,
- c) attiecīgā trešās valsts valstspiederīgā veselības stāvokli

un ievēro neizdošanas principu.”

6. Šīs direktīvas 6. pantā ar nosaukumu “Atgriešanas lēmums” ir noteikts:

“1. Neskarot šā panta 2. līdz 5. punktā minētos izņēmumus, dalībvalstis pieņem atgriešanas lēmumu par ikvienu trešās valsts valstspiederīgo, kurš nelikumīgi uzturas to teritorijā.

[..]

4. Dalībvalstis var katrā laikā pieņemt lēmumu piešķirt atsevišķu uzturēšanās atļauju vai citu atļauju, kas dod tiesības uzturēties trešās valsts valstspiederīgajam, kurš nelikumīgi uzturas to teritorijā, ar līdzjūtību saistītu iemeslu, humānu vai citu iemeslu dēļ. Šādā gadījumā atgriešanas lēmumu nepieņem. Ja atgriešanas lēmums jau ir pieņemts, to atceļ vai atliek uz uzturēšanās atļaujas vai citu likumīgas uzturēšanās tiesību derīguma laiku.

[..]

6. Šī direktīva neaizliedz dalībvalstīm ar vienu administratīvu vai tiesas lēmumu vai tiesas aktu, kā tas noteikts attiecīgās valsts tiesību aktos, pieņemt lēmumu par likumīgas uzturēšanās izbeigšanu kopā ar atgriešanas lēmumu un/vai izraidīšanas lēmumu[, un/vai iecelšanas aizliegumu] [..].”

III – Pamatlieta un prejudiciālie jautājumi

7. K. Boudjlida, Alžīrijas pilsonis, ieradās Francijā 2007. gada 26. septembrī, un viņam kā studentam tika piešķirtas vairākas uzturēšanās atļaujas. Viņš nebija prasījis pēdējās uzturēšanās atļaujas atjaunošanu, kuras derīguma termiņš beidzās 2012. gada 31. oktobrī, viņš nav arī lūdzis izsniegt jaunu uzturēšanās atļauju.

8. Lai gan viņa uzturēšanās Francijas teritorijā bija nelikumīga, 2013. gada 7. janvārī viņš *Union pour le recouvrement des cotisations de sécurité sociale et d'allocations familiales (Urssaf)* iesniedza lūgumu viņu reģistrēt kā pašnodarbinātu personu, lai dibinātu mikrouzņēmumu inženieru konsultāciju jomā.

9. Nelikumīgās uzturēšanās dēļ viņu 2013. gada 15. janvārī izsauca robežpolicijas dienesti, un viņš brīvprātīgi ieradās. Šie dienesti uzklusēja *K. Boudjlida* saistībā ar viņa uzturēšanās tiesībām Francijā. Saruna, kas ilga 30 minūtes, bija par viņa lūgumu reģistrēties kā pašnodarbinātai personai, kā arī par viņa ierašanās Francijā apstākļiem, par uzturēšanās nosacījumiem studenta statusā kopš šīs dienas, ģimenes saitēm Francijā un Alžīrijā. Uz jautājumu, vai viņš piekristu atstāt Francijas teritoriju, ja prefektūra pieņemtu šādu lēmumu, viņš atbildēja apstiprinoši.

10. Šīs sarunas beigās *Préfet des Pyrénées-Atlantiques* šajā pašā dienā, 2013. gada 15. janvārī, pieņēma lēmumu, ar kuru *K. Boudjlida* bija noteikts pienākums atstāt Francijas teritoriju, piešķirot viņam 30 dienu ilgu brīvprātīgas atgriešanās termiņu un nosakot Alžīriju kā galamērķa valsti.

11. 2013. gada 18. februārī *K. Boudjlida* iesniedza *Tribunal administratif de Pau* prasību par šā lēmuma atcelšanu.

12. *K. Boudjlida* iesniedzējtiesā it īpaši uzsvēra, ka 2013. gada 15. janvāra lēmumā ir kļūda tiesību piemērošanā, jo, ņemot vērā integrēšanos Francijā un viņa studenta gaitas, kā arī divu viņa tēvoču, universitātes pasniedzēju, uzturēšanos Francijā, esot nesamērīgi aizskarta viņa privātā dzīve. Turklāt viņš norādīja, ka 30 dienu termiņš ir pārāk īss personai, kura valsts teritorijā uzturas vairāk nekā piecus gadus, un ka viņš faktiski nav varējis izmantot savas tiesības tikt atbilstoši uzklusītam pirms tā lēmuma pieņemšanas, ar kuru viņam tika likts atstāt Francijas teritoriju.

13. *Préfet des Pyrénées-Atlantiques* norādīja, ka attiecībā uz *K. Boudjlida* nav pieņemts neviens lēmums par uzturēšanās atļaujas atteikumu. No 2007. gada 26. septembra līdz 2012. gada 31. oktobrim viņš bez grūtībām ir saņēmis uzturēšanās atļauju atjaunojumus, un viņš neesot lūdzis atjaunot savu pēdējo atļauju atbilstoši Francijas tiesību aktos paredzētajiem nosacījumiem, proti, divu mēnešu laikā pirms iepriekšējās uzturēšanās atļaujas derīguma termiņa beigām. Pēc *Préfet des Pyrénées-Atlantiques* domām, *K. Boudjlida* apstrīdētā lēmuma pieņemšanas dienā viņa uzturēšanās Francijā bija nelikumīga. Prefekts piebilst, ka pienākums atstāt Francijas teritoriju bija pamatots, jo šajā gadījumā ārvalstnieka uzturēšanās bija nelikumīga. Turklāt, tā kā *K. Boudjlida* Francijā nebija stiprāku ģimenes saišu kā izcelsmes valstī, viņa tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi nav nesamērīgi aizskartas. Vēl vairāk, termiņš, kas noteikts šā pienākuma izpildei, esot principa termiņš un, pēc *Préfet des Pyrénées-Atlantiques* domām, netika apgalvots neviens īpašs apstākļi, kas pamatotu ilgāku termiņu.

14. *Préfet des Pyrénées-Atlantiques* aizstāv sava lēmuma likumību, atsaucoties uz *Cour administrative d'appel de Lyon* [Lionas Administratīvās apelācijas tiesas] spriedumu, no kura izriet, ka tiesības tikt uzklusītam, kas noteiktas Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 41. pantā, neprasa, lai pārvalde pati pēc savas iniciatīvas organizētu pārrunas ar ieinteresēto personu vai aicinātu izteikt apsvērumus, jo šo tiesību pārkāpums padara nelikumīgu procedūru tikai tad, ja ieinteresētā persona pierāda, ka tai ir atņemta iespēja iesniegt atbilstošus pierādījumus, kas būtu varējuši ietekmēt lēmuma saturu (2013. gada 14. marta spriedums, prasības pieteikums Nr. 12LY02737).

15. Prefekts turklāt norādīja, ka *K. Boudjlida* tiesības tikt uzklusītam bija ievērotas, jo viņš 30 minūtes varēja runāt ar policijas dienestiem par savu lūgumu reģistrēt viņu kā pašnodarbinātu personu, par viņa ierašanās Francijā apstākļiem, par uzturēšanās studenta statusā nosacījumiem kopš šī datuma un viņa ģimenes stāvokli. No tā izrietēja, ka viņš valstī uzturas nelikumīgi, ka Francijā viņam nav ciešāku ģimenes saišu kā Alžīrijā un ka nekādi īpaši nosacījumi nepamato brīvprātīgas aizbraukšanas ilgāku termiņu.

16. Iesniedzējtiesa norāda, ka ne Direktīvā 2008/115, ne Francijas tiesību normās, kas paredzētas tās īstenošanai, nav fiksēti noteikumi, kādi jāievēro, uzklusot ārvalstnieku, pirms attiecībā uz viņu tiek pieņemts atgriešanas lēmums, kas pēc definīcijas to ietekmē nelabvēlīgi. Iesniedzējtiesa tomēr uzskata, ka no sprieduma *M.* (C-277/11, EU:C:2012:744) izriet, ka atbilstīgi Hartas 41. panta 2. punkta a) apakšpunktā nostiprinātajām tiesībām pārvaldei, pirms likt ārvalstniekam, kurš valstī atrodas nelikumīgi, atstāt valsts teritoriju, jādod iespēja tikt uzklusītam, pat ja Direktīvā 2008/115 un Francijas normatīvajos aktos, ar kuriem šī direktīva tiek īstenota, tas nav skaidri paredzēts.

17. Atbilstīgi šai judikatūrai tiesības uz aizstāvību un ar tām saistītās tiesības tikt uzklusītam nozīmē, raugoties vispārīgāk uz sacikstes principu, ka personai, attiecībā uz kuru tiek pieņemts nelabvēlīgs pasākums, tiek sniegta iespēja analizēt visus pret to izvirzītos pierādījumus³ un paust savu viedokli⁴ pēc pietiekama laika pārdomām, kas tomēr ir piemērots, lai pārvalde rīkotos ar noteiktu efektivitāti⁵, vajadzības gadījumā ar padomdevēja palīdzību, kas var iesaistīties iepriekšējās izmeklēšanas stadijā pirms iebildumu paziņošanas⁶. Tā tomēr uzskata, ka, ņemot vērā iepriekš minēto judikatūru, šīs dažādās sacikstes principa un tiesību uz aizstāvību daļas ir atkarīgas no iestādes mērķu būtības un iespējām, kādas tai ir, lai tos sasniegtu. Tādēļ tā uzskata, ka nav skaidrs, vai tās visas ir saistītas ar tiesībām tikt uzklusītam lietderīgi un efektīvi, kas ir nostiprinātas Hartas 41. pantā.

18. Tā uzskata, ka ir arī jāzina, vai līdzsvars starp vajadzību ievērot Savienības Pamattiesību hartas 41. pantu un vajadzību īstenot efektīvu repatriācijas politiku var attaisnot to, ka trešās valsts valstspiederīgā, kas uzturas nelikumīgi Francijā, tiesības analizēt pret viņu izvirzītos pierādījumus attiecībā uz viņa uzturēšanās tiesībām, izteikt mutisku vai rakstisku viedokli ar pietiekamu laiku pārdomām un vajadzības gadījumā ar viņa izvēlēta padomnieka palīdzību, var tikt grozītas vai ierobežotas, un, ja atbilde ir apstiprinoša, vai šo pielāgojumu apjomam ir jābūt atkarīgam no saiknes ar Eiropas Savienības dalībvalsti, kurā viņš atrodas, ilguma un rakstura vai no cita kritērija, kas būtu jāņem vērā.

19. Šādos apstākļos *Tribunal administratif de Pau* nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

“1) Kāds ir [Hartas] 41. pantā definēto tiesību tikt uzklusītam apjoms attiecībā uz ārvalstnieku, kas ir trešās valsts valstspiederīgais, kas uzturas [Francijā] nelikumīgi un attiecībā uz kuru ir pieņemts atgriešanas lēmums?

It īpaši, vai šīs tiesības ietver tiesības iegūt iespēju analizēt visus pret viņu izvirzītos pierādījumus, kas attiecas uz viņa uzturēšanās tiesībām, izteikt mutisku vai rakstisku viedokli ar pietiekamu laiku pārdomām un saņemt viņa izvēlēta padomdevēja palīdzību?

2) Vai vajadzības gadījumā šis saturs ir jāgroza vai jāierobežo, ņemot vērā repatriācijas politikas vispārējo interešu mērķus, kas norādīti Direktīvā [2008/115]?

3) Ja atbilde ir apstiprinoša, kādus pielāgojumus var pieļaut un atbilstoši kādiem kritērijiem tie ir jānosaka?”

3 — Spriedums *Musique diffusion française* u.c./Komisija (100/80 līdz 103/80, EU:C:1983:158, 14.–23. punkts).

4 — Spriedums *Hoechst*/Komisija (46/87 un 227/88, EU:C:1989:337, 52. un 56. punkts).

5 — Spriedums *Dokter* u.c. (C-28/05, EU:C:2006:408, 73.–79. punkts).

6 — Spriedums *Hoechst*/Komisija (EU:C:1989:337, 14.–16. punkts) par tiesībām uz padomdevēja palīdzību, kas var iesaistīties izmeklēšanas stadijā pirms iebildumu paziņošanas konkurences tiesību jomā.

IV – Tiesvedība Tiesā

20. Rakstveida apsvērumus iesniedza *K. Boudjlida*, Francijas valdība, Nīderlandes valdība un Eiropas Komisija. Tiesas sēdē, kas notika 2014. gada 8. maijā, *K. Boudjlida*, Francijas valdība un Komisija izteica mutiskus apsvērumus.

V – Vērtējums

A – Lietas dalībnieku argumenti

21. *K. Boudjlida* uzskata, ka viņš neesot varējis ne izvirzīt savus argumentus, ne apspriest viņa atgriešanas motīvus, jo prefektūra neesot pieņēmusi atgriešanas lēmumu administratīvā procesā, piemērojot sacīkstes principu. Viņš norāda, ka atgriešanas lēmums “kļūst automātisks, tiklīdz prefektūra konstatē nelikumīgu uzturēšanos, un nav nekādas reālas iespējas efektīvi aizstāvēties pirms lēmuma pieņemšanas, vēl jo vairāk, ņemot vērā to, ka lēmums par pienākumu atstāt teritoriju ir neatliekami īstenojams, tāpēc pēc tam atliek tikai vērsties administratīvajā tiesā, lai šo lēmumu apstrīdētu”.

22. *K. Boudjlida* norāda, ka ne attiecībā uz viņa uzturēšanās atļaujas atjaunināšanu, ne attiecībā uz atgriešanas lēmumu viņu oficiāli neuzklausīja prefekta dienesti, kuri vienīgie ir kompetenti šajā jautājumā. Viņš uzskata, ka saruna ar policiju viņam neesot devusi ne iespēju lūgt uzturēšanās atļauju, ne tai izvirzīt savus argumentus pret atgriešanas lēmumu, pat ja viņš nezināja, kādu lēmumu pieņems administratīvā iestāde. *K. Boudjlida* nedomāja, ka atgriešanas lēmums varētu tikt pieņemts tajā pašā dienā, neuzklausot viņu par šā lēmuma motīviem. Tā kā viņš netika uzklausīts par paredzamo lēmuma saturu, viņam neesot bijis iespējas izmantot aizstāvības tiesības. Pēc *K. Boudjlida* teiktā, viņš sarunā ar policiju esot paskaidrojis, ka gaidot atbildi uz savu lūgumu naturalizēties, un uz jautājumu, vai viņš piekristu atstāt teritoriju, ja prefektūra pieņemtu šādu lēmumu, viņš apliecina, ka esot atbildējis tādējādi, ka esot gatavs atstāt teritoriju, ja tas būtu vajadzīgs. Viņš uzskata, ka šajā sarunā nekas nenorāda uz to, ka viņam bija tiesības norādīt savus apsvērumus un tikt uzklausītam pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas, kas tika pieņemts tajā pašā dienā.

23. *K. Boudjlida* norāda, ka, ja viņš būtu informēts par to, ka tiks pieņemts atgriešanas lēmums, viņš prefektūrā būtu varējis norādīt argumentus, kuri varētu izmainīt šo lēmumu. Viņš piemetina, ka, ja būtu bijusi iespēja, pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas viņš būtu varējis atsaukties uz nesamērīgu viņa tiesību uz privāto dzīvi pārkāpumu un *Code de l'entrée et du séjour des étrangers et du droit d'asile (Ceseda)* [Likuma par ārvalstnieku ieceļošanu un uzturēšanos, un patvēruma tiesībām] L. 313-11. panta 7. punkta pārkāpumu, ņemot vērā viņa pilnīgo integrāciju Francijā.

24. *K. Boudjlida* norāda arī, ka “var vienīgi konstatēt, ka tikai 30 minūšu ilga saruna ar policiju nekādā veidā neatbilst tiesībām būt uzklausītam no iestādes puses administratīvā procesa laikā”, ko Tiesa ir izvirzījusi savā judikatūrā. Tāpēc atgriešanas lēmums esot pieņemts pēc sarunas ar policiju, neizmantojot padomdevēja palīdzību un neievērojot Tiesas judikatūru.

25. Pēc *K. Boudjlida* domām, tiesības uz labu pārvaldību, kas it īpaši paredzētas Hartas 41. panta 2. punktā saistībā ar Direktīvas 2008/115 īstenošanu, ietver ikvienas personas tiesības tikt uzklausītai, pirms tiek veikts kāds individuāls pasākums, kas to varētu nelabvēlīgi ietekmēt. Viņš uzskata, ka tiesības tikt uzklausītam jādefinē kā ikvienas personas tiesības lietderīgi un efektīvi darīt zināmus tās rakstveida vai mutiskos apsvērumus administratīvā procesa laikā pirms jebkāda tai nelabvēlīga lēmuma pieņemšanas. *K. Boudjlida* piebilst, ka tiesību būt uzklausītam saturs paredz, ka personai, attiecībā uz kuru ir pieņemts nelabvēlīgs lēmums, ir iespējams analizēt visus pret to vērstos pierādījumus, tā var paust savu viedokli pēc pietiekama laika pārdomām un izmantojot padomdevēja, kas var iestāties lietā iepriekšējās izmeklēšanas posmā pirms iebildumu paziņošanas, pakalpojumu.

26. Francijas valdība uzskata, ka no Hartas 41. panta formulējuma izriet, ka tas ir adresēts nevis dalībvalstīm, bet vienīgi Savienības iestādēm un struktūrām⁷. Tā tomēr piebilst, ka saskaņā ar pastāvīgo judikatūru tiesības tikt uzklaušītam ir vispārējs Savienības tiesību princips, uz kuru attiecas ne vien tiesības uz labu pārvaldību, kas nostiprinātas Hartas 41. pantā, bet arī Hartas 47. un 48. pantā garantēto tiesību uz aizstāvību un tiesību uz lietas taisnīgu izskatīšanu ievērošana. Pēc šīs pašas valdības domām, pienākums ievērot šīs tiesības atbilstīgi Hartas 41. pantam ir ne tikai Savienības iestādēm, bet, tā kā šīs tiesības ir vispārējs Savienības tiesību princips, arī ikvienas dalībvalsts iestādēm tad, ja tās pieņem lēmumus, kas ietilpst Savienības tiesību piemērošanas jomā, pat ja piemērojamie tiesību akti skaidri neparedz šādu prasību⁸.

27. Francijas valdība norāda, ka Direktīva 2008/115 attiecas tikai uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi, un tādējādi tās mērķis nav pilnībā saskaņot valsts tiesību normas par ārvalstnieku uzturēšanos⁹. Šī valdība uzskata, ka trešās valsts valstspiederīgā uzturēšanās likumības vai nelikumības pārbaudes kārtība un kārtība, kādā attiecīgā gadījumā valstspiederīgais saistībā ar šo pārbaudi ir uzklaušīts, attiecas uz dalībvalstu valsts tiesībām. Tomēr, tiklīdz kā ir noteikts uzturēšanās nelikumīgais raksturs, atgriešanas lēmuma pieņemšana, piemērojot Direktīvas 2008/115 6. panta 1. punktu, būtu dalībvalsts pienākums, izņemot šā panta 2.–5. punktā norādītos īpašos gadījumus. Tā kā atgriešanas lēmums noteikti izriet no lēmuma, ar kuru konstatēta attiecīgās personas nelikumīgā uzturēšanās, Francijas valdība uzskata, ka šī persona pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas nav no jauna jāuzklausa, ja atbilstīgi attiecīgās dalībvalsts tiesību aktiem tā jau tika uzklaušīta saistībā ar tās uzturēšanās tiesību pārbaudes procedūru. Taču tā uzskata, ka gadījumā, ja dalībvalsts tiesībās nav paredzēta attiecīgās personas uzklaušīšana saistībā ar tās uzturēšanās tiesību pārbaudi, šai personai vajadzētu būt iespējai paust savus apsvērumus pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas attiecībā uz šo personu.

28. Francijas valdība piebilst, ka – kā pamatlietā – atgriešanas lēmuma pieņemšana var sekot policijas dienestu veiktajai trešās valsts valstspiederīgā, kuram nav derīgas uzturēšanās atļaujas, pārbaudei. Šādā gadījumā iestādei vajadzētu pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas izpētīt attiecīgās personas situāciju un rast iespēju tai paust savus apsvērumus attiecībā uz iespējamajām uzturēšanās tiesībām. Tomēr attiecīgajai personai vajadzētu tikt uzklaušītai apstākļos, kas neapdraud procedūras efektivitāti un kuros ir ņemta vērā gan iestādes darbības steidzamība, gan bēgšanas iespējamība. Šāda uzklaušīšana – kā pamatlietā – varētu notikt, kad persona piekrīt ierasties policijas dienestu telpās, lai viņu uzklaušītu saistībā ar tās situāciju. Pārējos gadījumos attiecīgās personas situācijas pārbaudei varētu būt nepieciešama īslaicīga brīvības atņemšana.

29. Pēc Francijas valdības domām, ja saistībā ar policijas uzraudzību tāpat kā aizturēšanu, lai pārbaudītu uzturēšanās tiesības, Francijas tiesībās ir paredzēta iespēja izmantot advokāta palīdzību, šī prasība izriet tikai no tā, ka attiecīgajai personai ir atņemta brīvība. Turpretī tiesības saistībā ar administratīvo procedūru pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas izmantot paša izvēlētu padomdevēju nevarētu uzskatīt par tiesību tikt uzklaušītam sastāvdaļu. Šī pati valdība uzskata, ka, ja Hartas 47. panta 3. punktā paredzēts, ka juridiskā palīdzība tiek sniegta tiem, kam nav pietiekamu līdzekļu, ciktāl šī palīdzība ir nepieciešama, lai nodrošinātu efektīvu tiesiskuma īstenošanu, no šī punkta formulējuma izriet, ka to piemēro tikai tiesvedībā.

30. Francijas valdība pakārtoti iesaka atbildēt uz otro un trešo jautājumu, ka Direktīva 2008/115 jāinterpretē tādējādi, ka tiesību tikt uzklaušītam saturu var ierobežot, lai ņemtu vērā šīs direktīvas mērķi – nodrošināt trešo valstu valstspiederīgo, kuri valstī atrodas nelikumīgi, efektīvu atgriešanu. Pēc šīs valdības domām, šie ierobežojumi jāparedz likumā, tiem jābūt nepieciešamiem un samērīgiem un jāievēro minētā tiesību akta galvenais saturs.

7 — Spriedums *Cicala* (C-482/10, EU:C:2011:868, 28. punkts).

8 — Spriedums *M.* (C-277/11, EU:C:2012:744, 82.–86. punkts).

9 — Spriedums *Achughbabian* (C-329/11, EU:C:2011:807, 28. punkts).

31. Nīderlandes valdība uzskata, ka tādiem ārvalstniekiem kā *K. Boudjlida* no Hartas 41. panta neizriet nekādas tiesības viņu attiecībās ar dalībvalsti. Pēc šīs valdības domām, no 41. panta formulējuma izriet, ka šis noteikums garantē tiesības uz labu pārvaldību Savienības iestādēs un struktūrās. Tas tādējādi neattiecoties uz dalībvalstīm¹⁰. Tomēr Nīderlandes valdība uzskata, ka Hartas 41. panta pamats ir Savienības tiesību pamatprincips, un atzīst, ka, ja valsts iestāde ir nodomājusi attiecībā uz kādu personu pieņemt tai nelabvēlīgu tiesību aktu, ir jāpiemēro tiesības uz aizstāvību¹¹.

32. Nīderlandes valdība uzskata, ka tiesībās uz aizstāvību it īpaši esot iekļautas tiesības tikt uzklausītam pirms nelabvēlīga tiesību akta pieņemšanas. Šo tiesību saturs esot atkarīgs no lietas konkrētā konteksta un no piemērojamām tiesību normām. Tā uzsver, ka tādu ārvalstnieku pārbaude, kuri valsti atrodas nelikumīgi, vienmēr attiecas uz policijas un/vai imigrācijas dienestiem. Šīm iestādēm, ņemot vērā Direktīvas 2008/115 mērķus, būtu svarīgi, lai ārvalstnieka likumīgas vai nelikumīgas uzturēšanās noskaidrošana noritētu ātri un, ja runa ir par nelikumīgu uzturēšanos, šī noskaidrošana pēc iespējas ātrāk tiktu pabeigta. Lēmuma sagatavošanai šajā sakarā nevajadzētu automātiski būt detalizētas rakstiskas procedūras priekšmetam. Atgriešanas lēmumam atbilstīgi Direktīvas 2008/115 12. panta 1. punktam, protams, jābūt noformētam rakstiski.

33. Nīderlandes valdība norāda, ka atgriešanas lēmums ir atgriešanas procedūras sākotnējais posms¹². Atgriešanas lēmums noteiktu, ka trešās valsts valstspiederīgais nelikumīgi atrodas valsts teritorijā, un paredzētu atgriešanas pienākumu. Attiecībā uz trešās valsts valstspiederīgā uzturēšanās nelikumības noteikšanu Nīderlandes valdība norāda, ka šīs konstatācijas juridiskās sekas nevarētu attiecīgajam ārvalstniekam būt īpaši apgrūtinājošas, jo ieinteresētās personas nelikumīgā uzturēšanās jau būtu noteikta ar to, ka viņam nav derīgas uzturēšanās atļaujas, un tāpēc neizrietētu no atgriešanas lēmuma.

34. Nīderlandes valdība uzskata, ka dalībvalsts kompetentajām iestādēm atbilstīgi spriedumam *M.* (EU:C:2012:744) procedūrā, kas saistīta ar viņa uzturēšanās likumību vai nelikumību šajā valstī, jāsniedz iespēja lietderīgi un efektīvi darīt zināmu viņa viedokli un vēltīt nepieciešamo uzmanību viņa izvirzītajiem apsvērumiem šajā sakarā. Tā uzskata, ka, ja attiecīgajām iestādēm jānosaka, vai ārvalstniekam ir derīga uzturēšanās atļauja vai tās nav, tām nav jāņem vērā visas uzturēšanās tiesības, uz kurām ārvalstnieks varētu (eventuāli) pretendēt.

35. Nīderlandes valdība norāda, ka Direktīvas 2008/115 6. panta 1. punktā ir noteikts, ka dalībvalstis pieņem atgriešanas lēmumu par ikvienu trešās valsts valstspiederīgo, kurš nelikumīgi uzturas to teritorijā. Attiecībā uz pamatlietu Nīderlandes valdība atzīmē, ka *K. Boudjlida* nelikumīgi uzturas Francijā, jo viņš nav iesniedzis lūgumu atjaunot savu uzturēšanās atļauju. Pamatojoties uz informāciju, kas iekļauta lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu, esot noteikts, ka atgriešanas lēmuma pieņemšanas brīdī viņam nebija uzturēšanās atļaujas. Šajā kontekstā Nīderlandes valdība uzskata, ka šajā īpašajā gadījumā tiesības uz aizstāvību nav pārkāptas. Ņemot vērā atgriešanas lēmuma īpašo raksturu, ārvalstnieka rīcībā jābūt tikai ierobežotam rīcības laikam, un, pēc Nīderlandes valdības domām, nav nekāda pamata pieņemt, ka pārdomu laiks pamatlietā bija pārāk īss. Tā piebilst, ka vienmēr ir iespēja pārsūdzēt atgriešanas lēmumu. Nīderlandes valdība piebilst, ka tiesībās tikt uzklausītam, pieņemot atgriešanas lēmumu, nav iekļautas tiesības saņemt bezmaksas juridisko palīdzību.

10 — Spriedums *Cicala* (EU:C:2011:868, 28. punkts).

11 — Spriedumi Komisija/*Lisrestal* u.c. (C-32/95 P, EU:C:1996:402, 30. punkts) un *Sopropé* (C-349/07, EU:C:2008:746, 26. punkts).

12 — Spriedums *El Dridi* (C-61/11 PPU, EU:C:2011:268, 35. un 36. punkts).

36. Komisija norāda, ka tiesības tikt uzklusītam ikvienā procesā ir nostiprinātas Hartas 41. pantā. Komisija apgalvo, ka, lai gan ir precizēts, ka šis Hartas pants attiecas tikai uz Savienības iestādēm un struktūrām, Tiesa spriedumā *M.* (EU:C:2012:744) paziņoja: “jākonstatē, kā izriet no šīs normas formulējuma, ka tai ir vispārēja piemērojamība”¹³. Komisija uzskata, ka tad, kad dalībvalstis pieņem atgriešanas lēmumus, tās īsteno Savienības tiesības un tāpēc tām ir saistoši pienākumi, kuri izriet no Hartas¹⁴.

37. Tā kā atbilstīgi Direktīvas 2008/115 6. panta 1. punktam dalībvalstīm jāpieņem atgriešanas lēmums par ikvienu trešās valsts valstspiederīgo, kurš nelikumīgi uzturas to teritorijā, Komisija uzskata, ka galvenais ārvalstnieka tiesību tikt uzklusītam pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas mērķis ir darīt zināmus viņa apsvērumus par atgriešanas kārtību vai Direktīvas 2008/115 6. panta 2.–5. punktā paredzēto izņēmumu piemērošanu. Iesākumā ārvalstnieks varētu izteikt apsvērumus par to, vai viņa uzturēšanās ir nelikumīga vai tā ir likumīga, lai noteiktu, vai uz viņu attiecas vai neattiecas atgriešanas procedūras piemērošanas joma.

38. Komisija uzskata, ka, tā kā Direktīvā 2008/115 nav noteikta gandrīz neviena tiesību norma par atgriešanas lēmuma pieņemšanu, nevar secināt, ka tiesības tikt uzklusītam nozīmē tāda sacīkstes principa piemērošanu tiesvedībā, kas būtu līdzīgs tiem, kuri paredzēti LESD 101. un 102. panta īstenošanai. Tā atgādina, ka minētās direktīvas mērķis ir ieviest efektīvu procedūru, kas nodrošina pēc iespējas ātrāku to trešās valsts valstspiederīgo, kuri dalībvalstī uzturas nelikumīgi, atgriešanu izcelsmes valstī. Atgriešanas jomā valsts tiesai būtu jārod pareizais līdzsvars starp nepieciešamību īstenot “efektīvu atgriešanas politiku kā labi pārvaldītas migrācijas politikas būtisku elementu”¹⁵ un dalībvalstu pienākumu “nodrošināt, ka trešo valstu valstspiederīgo nelikumīgo uzturēšanos pārtrauc, izmantojot taisnīgu un pārskatāmu procedūru”¹⁶. Pēc Komisijas domām, īpašos apstākļos tiesības tikt uzklusītam var ierobežot, ja tās draud kaitēt sevišķām sabiedrības interesēm¹⁷.

39. Komisija uzskata, ka pēc analogijas ar Tiesas nostāju spriedumā *M.* (EU:C:2012:744, 95. punkts) tiesības izteikt savu viedokli rakstveidā vai mutiski pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas nenozīmē, ka valsts iestādei lēmuma adresāts jāinformē par lēmumu, ko tā nodomājusi pieņemt, vai arī viņam jāpaziņo argumenti, kurus tā domā izmantot lēmuma pamatošanai, vai arī jāpiešķir pārdomu laiks pirms šā lēmuma pieņemšanas. Ārvalstniekam būs iespēja apstrīdēt iestādes vērtējumu saistībā ar strīdīgo prasību.

40. Pēc Komisijas domām, tiesībām tikt uzklusītam pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas jāļauj iestādei izskatīt lietu, lai pieņemtu lēmumu, pilnībā apzinoties apstākļus, un to pamatot, lai attiecīgā gadījumā ieinteresētā persona varētu pilnībā piemērot savas pārsūdzības tiesības. Attiecībā uz jautājumu, vai tiesības tikt uzklusītam iekļauj tiesības izmantot paša izvēlēta padomdevēja palīdzību, Komisija uzsver, ka Direktīvas 2008/115 13. panta 3. punktā paredzēts dalībvalstu pienākums ārvalstniekiem, kuri dalībvalstī atrodas nelikumīgi, piešķirt juridisku palīdzību tikai no brīža, kad tie nodomā izmantot efektīvu pārsūdzēšanas iespēju minētās direktīvas 13. panta 1. punkta nozīmē, proti, “kompetentā tiesā vai administratīvā iestādē, vai kompetentā struktūrā, kuras locekļi ir objektīvi un kuru neatkarība ir garantēta”.

41. Tā vēl norāda, ka no lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu izriet, ka *K. Boudjlida* dalībvalsts teritorijā uzturas nelikumīgi, tādēļ ir pieņemts atgriešanas lēmums, un ka pirms šā lēmuma pieņemšanas viņš mutiski varēja izteikt savus apsvērumus par to, vai viņa uzturēšanās ir likumīga vai nelikumīga, par savām ģimenes saitēm Francijā, viņa studiju gaitām un integrēšanos valstī, kā arī par iespējamo izraidīšanu. Ņemot vērā šos principus, Komisija uzskata, ka tiesības tikt uzklusītam, šķiet, ir

13 — 84. punkts.

14 — Spriedums *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105, 21. punkts).

15 — Direktīvas 2008/115 preambulas 4. apsvērumus.

16 — Direktīvas 2008/115 preambulas 6. apsvērumus.

17 — Ģenerāladvokāta Ī. Bota [*Y. Bot*] secinājumi lietā *M.* (C-277/11, EU:C:2012:253, 41. punkts).

ievērotas. Pēc Komisijas domām, tomēr valsts tiesai ir jāvērtē, vai sarunas ilgums bija pietiekams, lai *K. Boudjlida* varētu izteikt savus apsvērumus par visiem tematiem, par kuriem tika runāts, tādā veidā, lai kompetentajai iestādei būtu visa nepieciešamā informācija, pirms tā liek viņam atstāt teritoriju atbilstoši kārtībai, kas noteikta atgriešanas lēmumā.

B – Vērtējums

1) Ievada apsvērumi

42. Hartas piemērošanas joma attiecībā uz dalībvalstu pasākumiem ir noteikta tās 51. panta 1. punktā, atbilstīgi kuram Hartas tiesību normas attiecas uz dalībvalstīm tikai tad, kad tās *īsteno* Savienības tiesību aktus.

43. Tiesa nosprieda, ka Hartas 51. pants “tātad apstiprina Tiesas judikatūru attiecībā uz to, cik lielā mērā dalībvalstu rīcībai ir jāatbilst prasībām, kas izriet no Savienības tiesību sistēmā garantētajām pamattiesībām”¹⁸.

44. Tiesa sprieduma *Åkerberg Fransson* (EU:C:2013:105) 19. punktā un sprieduma *Pfleger* u.c. (EU:C:2014:281) 33. punktā piemetina: “būtībā no Tiesas pastāvīgās judikatūras izriet, ka Savienības tiesību sistēmā garantētās pamattiesības ir jāpiemēro visās situācijās, kuras regulē ar Savienības tiesībām, taču ne ārpus šādām situācijām. Šajā ziņā Tiesa jau ir atgādinājusi, ka tā attiecībā uz Hartu nevar novērtēt tādu valsts tiesisko regulējumu, kas neietilpst Savienības tiesību piemērošanas jomā. Turpretī, ja šāds regulējums ietilpst šo tiesību piemērošanas jomā, Tiesai, lemjot prejudiciālā kārtībā, ir jāsniedz visi nepieciešamie interpretācijas elementi, lai valsts tiesa varētu izvērtēt šī regulējuma saderību ar pamattiesībām, kuru ievērošanu tā garantē”.

45. Tiesa sprieduma *Åkerberg Fransson* (EU:C:2013:105) 21. punktā un sprieduma *Pfleger* u.c. (EU:C:2014:281) 34. punktā nosprieda arī, ka, “tā kā Hartā garantētās pamattiesības ir jāievēro, ja valsts tiesiskais regulējums ietilpst Savienības tiesību piemērošanas jomā, nevar pastāvēt tādi gadījumi, kas šādā veidā attiecas uz Savienības tiesībām, bez iepriekš minēto pamattiesību piemērošanas. Savienības tiesību piemērojamība nozīmē arī Hartā garantēto pamattiesību piemērojamību”.

46. Patiešām, neskarot Hartas 51. pantu, kura nosaukums ir “Vispārīgi noteikumi, kas attiecas uz Hartas interpretēšanu un piemērošanu”, kurā gan attiecībā uz Savienību, gan dalībvalstīm ir noteikta tās piemērošanas joma, Hartas 41. pantā tiesības tikt uzklusītam ir pasludinātas tikai attiecībā uz “Savienības iestādēm un struktūrām”¹⁹, ko Tiesa norādīja spriedumā *Cicala* (EU:C:2011:868, 28. punkts), ko minēja Francijas valdība savos rakstveida apsvērumos²⁰, tomēr Tiesa to neizmantoja kā noteicošo argumentu risinājumam, ko tā pieņēma šajā pašā spriedumā.

47. Man šķiet, ka nav konsekventi, ne arī atbilstīgi Tiesas judikatūrai²¹, ka ar Hartas 41. panta formulējumu varētu ieviest izņēmumu normai, kas noteikta ar tās 51. pantu, kas tādējādi ļautu dalībvalstīm nepiemērot kādu Hartas pantu, pat ja tās īsteno Savienības tiesības. Es norādu uz to, ka es skaidri došu priekšroku Hartas 41. panta piemērojamībai dalībvalstīs, kad tās īsteno Savienības tiesības, taču katrā gadījumā, kā norāda Francijas valdība, tiesības tikt uzklusītam atbilstīgi pastāvīgajai judikatūrai ir vispārējs Savienības tiesību princips, “uz kuru attiecas ne vien tiesības uz labu

18 — Spriedums *Åkerberg Fransson* (EU:C:2013:105, 18. punkts), kā arī *Pfleger* u.c. (C-390/12, EU:C:2014:281, 32. punkts).

19 — Hartas 41. panta pašreizējā piemērošanas joma tika apspriesta tā konventa prezidijā, kas izstrādāja Hartu. Tika piedāvāti grozījumi, kuru mērķis bija, pirmkārt, paplašināt un, otrkārt, precizēt tās piemērošanas jomu, taču tie netika pieņemti. Skat. Eiropas Savienības Pamattiesību hartas projektu – Prezidija piedāvāto grozījumu apkopojums (*Charte 4284/00 CONVENT 37*).

20 — Skat. šo secinājumu 26. punktu.

21 — Skat. spriedumu *N.* (C-604/12, EU:C:2014:302, 49. un 50. punkts).

pārvaldību, kas nostiprinātas Hartas 41. pantā, bet arī Hartas 47. un 48. pantā garantēto tiesību uz aizstāvību un tiesību uz lietas taisnīgu izskatīšanu ievērošana”²². Atbilstīgi tam šo tiesību ievērošana vismaz “katras dalībvalsts iestādēm tiek noteikta, kad tās pieņem lēmumu, kas ietilpst Savienības tiesību piemērošanas jomā”²³.

48. Kā es jau norādīju savā viedoklī lietā *G. un R.* (C-383/13 PPU, EU:C:2013:553), “lai gan Tiesa pastāvīgajā judikatūrā jau sen ir noteikusi valsts iestāžu pienākumu ievērot tiesības tikt uzklausiņam, pirms tiek pieņemts lēmums, kas var nelabvēlīgi ietekmēt kādas personas intereses, Hartas 41. panta 2. punkta a) apakšpunkts apstiprina šo pienākumu un nosaka tam konstitucionālu vērtību”.

49. Šajā gadījumā tas, ka dalībvalsts ir pieņēmusi atgriešanas lēmumu, ir Direktīvas 2008/115 6. panta 1. punkta – tāpat Savienības tiesību – īstenošana Tiesas judikatūras un Hartas 51. panta 1. punkta izpratnē. No tā izriet, ka šādā situācijā, ko regulē Savienības tiesības, dalībvalstīm jāpiemēro pamattiesības, ko nodrošina Savienības tiesību sistēma, tostarp tiesības tikt uzklausiņam, kad valsts iestāde ir nodomājusi pieņemt personai nelabvēlīgu lēmumu²⁴.

50. Līdzīgs atgriešanas lēmums, kāds definēts Direktīvas 2008/115 3. panta 4. punktā un noteikts 6. panta 1. punktā, ir lēmums, kas var nelabvēlīgi ietekmēt tā adresātu. Ar šo lēmumu dalībvalsts paziņo trešās valsts valstspiederīgā uzturēšanos par nelikumīgu un nosaka vai paziņo atgriešanās pienākumu²⁵.

51. Direktīvas 2008/115 preambulas 6. apsvērumā precizēts, ka tad, kad dalībvalstis pieņem atgriešanas lēmumu, tām jāievēro taisnīga un pārredzama procedūra.

52. Tomēr Direktīvā 2008/115 nav noteikta īpaša procedūra, lai uzklausiņu trešās valsts valstspiederīgo pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas²⁶. Procesuālās garantijas, kas paredzētas Direktīvas 2008/115 III nodaļā, attiecas tikai uz atgriešanas lēmuma formu (12. pants)²⁷, tiesiskās aizsardzības veidu (13. pants) un garantijām pirms atgriešanas (14. pants).

53. Ņemot to vērā, saskaņā ar Tiesas judikatūru minētās tiesības ir jāievēro pat tad, ja piemērojamajā tiesiskajā regulējumā šāda prasība nav skaidri paredzēta²⁸.

54. No tā izriet, ka apstākļi, kādos jānodrošina trešo valstu valstspiederīgo, kuri dalībvalsts teritorijā atrodas nelikumīgi, tiesību uz aizstāvību ievērošana, un šo tiesību neievērošanas sekas izriet no valsts tiesībām, ciktāl pieņemtie pasākumi šajā ziņā nav nelabvēlīgāki par tiem, kurus attiecina uz indivīdiem salīdzināmās valsts tiesību situācijās (līdzvērtības princips), un tie nepadara praktiski neiespējamu vai pārmērīgi grūtu Savienības tiesībās noteikto tiesību izmantošanu (efektivitātes princips)²⁹.

22 — Skat. Francijas valdības apsvērumus šo secinājumu 26. punktā.

23 — Turpat.

24 — Spriedums *Sopropé* (EU:C:2008:746, 36. punkts).

25 — Skat. Direktīvas 2008/115 3. panta 4. punktu un 6. panta 1. punktu.

26 — Nevar neizbrīnīt tas, ka Direktīvā 2008/115 nav tādas īpašas procedūras, ņemot vērā to, cik liela ietekme atgriešanas lēmumam var būt uz cilvēka dzīvi, lai gan līdzīga procedūra tika ieviesta, lai nodrošinātu tiesības tikt uzklausiņam muitas un konkurences tiesību jomā! Attiecībā uz muitas tiesībām skat. Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 9. oktobra Regulu (ES) Nr. 952/2013, ar ko izveido Savienības Muitas kodeksu (OV L 269, 1. lpp., un labojums – OV 2013, L 287, 90. lpp.), un manus secinājumus apvienotajās lietās *Kamino International Logistics* un *Datema Hellman Worldwide Logistics* (C-129/13 un C-130/13, EU:C:2014:94, 51.–57. punkts). Attiecībā uz konkurences tiesībām Padomes 2002. gada 16. decembra Regulas (EK) Nr. 1/2003 par to konkurences noteikumu īstenošanu, kas noteikti Līguma 81. un 82. pantā (OV 2003, L 1, 1. lpp.), 27. panta 1. punktā, kurā noteikts: “pirms lēmumu pieņemšanas, kas paredzēta 7., 8., 23. pantā un 24. panta 2. punktā, Komisija uzņēmumiem vai uzņēmumu apvienībām, uz kurām attiecas Komisijas vadītie tiesas procesi, *sniedz iespēju izteikties par jautājumiem, par kuriem Komisija izteikusi iebildumus. Komisija savu lēmumu balsta vienīgi uz iebildumiem, kurus attiecīgajām pusēm bija iespēja komentēt. Sūdzību iesniedzējus cieši iesaista tiesas procesos*”. Mans izcēlums.

27 — Direktīvas 2008/115 12. panta 1. punkta pirmajā daļā paredzēts, ka “atgriešanas lēmumus [...] noformē rakstiski un tajos norāda faktiskos un juridiskos iemeslus, kā arī informāciju par pieejamiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem”.

28 — Skat. spriedumu *M.* (EU:C:2012:744, 86. punkts).

29 — Skat. spriedumu *G. un R.* (C-383/13 PPU, EU:C:2013:533, 31. punkts). Dalībvalstu pienākums ievērot efektivitātes principu ir apstiprināts LES 19. panta 1. punkta otrajā daļā, atbilstīgi kurai tās “nodrošina tiesību aizsardzības līdzekļus, kas ir pietiekami efektīvi tiesiskās aizsardzības nodrošināšanai jomās, uz kurām attiecas Savienības tiesības”.

55. Kā Tiesa ir atzinusi spriedumā *M.* (EU:C:2012:744, 87. punkts un tajā minētā judikatūra), “tiesības tikt uzklusītam garantē ikvienai personai iespēju administratīvajā procesā un pirms ikviena lēmuma, kas var nelabvēlīgi ietekmēt tās intereses, pieņemšanas atbilstoši izteikt savu viedokli”. Šajā pašā spriedumā Tiesa piebilst, ka “minētās tiesības nozīmē arī to, ka pārvaldei ir jāvelta visa nepieciešamā uzmanība apsvērumiem, kurus ir iesniegusi attiecīgā persona, rūpīgi un objektīvi izvērtējot visus atbilstošos elementus konkrētajā gadījumā un detalizēti pamatojot savu lēmumu”³⁰.

56. Tāpēc dalībvalstu procesuālās autonomijas, kas saistīta ar to, ka Direktīvā 2008/115 nav īpašas procedūras, sekas nevar būt tādas, ka trešās valsts valstspiederīgajam nav tiesību tikt uzklusītam kompetentajā valsts iestādē pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas.

57. Tomēr Hartas 52. panta 1. punktā ir pieļauti tajā paredzēto tiesību ierobežojumi, ciktāl attiecīgais ierobežojums ir paredzēts likumā, tiek ievērota attiecīgo pamattiesību būtība un ja, ievērojot samērīguma principu, tas ir nepieciešams un patiešām atbilst Eiropas Savienības atzītiem vispārīgo interešu mērķiem³¹. No tā izriet, ka tiesības uz aizstāvību nav absolūta priekšrocība, bet tās konkrētos apstākļos var tikt ierobežotas³².

58. Pirms konkrētāk analizēt šo principu piemērošanu pamatlietas apstākļiem, es uzskatu, ka ir lietderīgi atgādināt, ka tiesību tikt uzklusītam mērķis, kas nostiprināts Hartas 41. panta 2. punkta a) apakšpunktā, ir, no vienas puses, ļaut izskatīt lietu un noteikt pēc iespējas precīzus un pareizus datus un, no otras puses, nodrošināt ieinteresētajai personai efektīvu aizsardzību³³. Šīs tiesību normas mērķis it īpaši ir nodrošināt, ka jebkurš lēmums, kas nelabvēlīgi ietekmē personu, tiek pieņemts, pilnībā pārziņot lietu.

2) Par pirmo prejudiciālo jautājumu

59. Šis jautājums attiecas uz elementiem, kuriem jābūt to tiesību tikt uzklusītam sastāvdaļai, kas norādītas Tiesas judikatūrā un nostiprinātas Hartas 41. panta 2. punkta a) apakšpunktā saistībā ar atgriešanas lēmuma pieņemšanu un it īpaši saistībā ar to, vai *K. Boudjlida* uzklusīšana, ko 2013. gada 15. janvārī veica robežpolicijas dienesti, atbilst vai neatbilst šīm prasībām.

a) Vispārēji apsvērumi

60. Ieinteresētās personas uzklusīšanas mērķis ir ne vien nodrošināt, lai lēmums, kas var nelabvēlīgi ietekmēt, tiktu pieņemts, pilnībā pārziņot lietu³⁴, bet arī lai ļautu iestādei izpildīt tās pienākumu atbilstoši argumentēt savus lēmumus³⁵. Atbilstoša argumentācija ļauj, pirmkārt, ieinteresētajai personai zināt pieņemtā atgriešanas lēmuma pamatojumu, lai varētu aizstāvēt savas tiesības, ja tas tiek pārsūdzēts, un, otrkārt, Direktīvas 2008/115 13. panta 1. punktā norādītajai iestādei vai struktūrai veikt šā lēmuma likumības kontroli.

30 — Spriedums *M.* (EU:C:2012:744, 88. punkts un tajā minētā judikatūra).

31 — Skat. šajā ziņā spriedumu Komisija u.c./*Kadi* (C-584/10 P, C-593/10 P un C-595/10 P, EU:C:2013:518, 101. punkts), kā arī *Schwarz* (C-291/12, EU:C:2013:670, 34. punkts).

32 — Skat. spriedumu *Dokter* u.c. (EU:C:2006:498, 75. punkts). Skat. arī spriedumu *G.* un *R.* (EU:C:2013:533, 36. punkts), kurā Tiesa nosprieda, ka, lai gan dalībvalstis drīkst atļaut istenot šo valstspiederīgo tiesības uz aizstāvību saskaņā ar tādu pašu kārtību, kāda ir noteikta iekšējo situāciju regulēšanai, šai kārtībai ir jāatbilst Savienības tiesībām un it īpaši ar to nevar apstrīdēt Direktīvas 2008/115 lietderīgo iedarbību.

33 — Skat. šajā ziņā ģenerālvokāta Ī. Bota secinājumus lietā *M.* (EU:C:2012:253, 35. un 36. punkts).

34 — Skat. šo secinājumu 58. punktu.

35 — Skat. Direktīvas 2008/115 12. panta 1. punktu un Hartas 41. panta 2. punkta c) apakšpunktu.

61. Tāpēc ikvienas personas tiesības tikt uzklautai, pirms attiecībā uz to tiek veikts kāds individuāls pasākums, kas to varētu nelabvēlīgi ietekmēt, jānošķir no jautājuma par šā pasākuma samērīgumu un likumību, jo tiesības tikt uzklautam nenozīmē tiesības saņemt labvēlīgu lēmumu. Tiesību tikt uzklautam ievērošanas pārbaude neattiecas uz atgriešanas lēmuma pamatojumu. Tie ir divi atšķirīgi pamati, uz kuriem var atsaukties saistībā ar Direktīvas 2008/115 13. pantā paredzēto pārsūdzību³⁶.

62. Turklāt tiesību tikt uzklautam kārtība saistībā ar atgriešanas lēmuma pieņemšanu nevar tikt skatīta ārpus Direktīvas 2008/115 konteksta, kuras mērķis – “[noteikt] skaidr[us], pārskatām[us] un taisnīg[us] noteikum[us], kas paredzēti efektīvai repatriācijas politikai kā labi pārvaldītas migrācijas politikas būtiskam elementam”³⁷.

63. Šajā sakarā svarīgi atgādināt, ka atbilstoši Tiesas pastāvīgajai judikatūrai, kad ir konstatēta uzturēšanās nelikumība, valsts kompetentajām iestādēm atbilstoši minētās direktīvas 6. panta 1. punktam un neskarot izņēmumus, kas paredzēti 6. panta 2.–5. punktā, ir jāpieņem atgriešanas lēmums³⁸.

64. Ņemot vērā šo dalībvalstu pienākumu, es tāpat kā Komisija uzskatu, ka tiesību tikt uzklautam pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas mērķis ir uzklaut ieinteresēto personu par viņas uzturēšanās likumību, par iespējamo minētās direktīvas 6. panta 2.–5. punktā paredzēto izņēmumu piemērošanu un atgriešanas kārtību. Turklāt es uzskatu, ka, piemērojot Direktīvas 2008/115 5. pantu, kura nosaukums ir “Neizdošana, bērna intereses, ģimenes dzīve un veselības stāvoklis”, tad, kad dalībvalstis īsteno minēto direktīvu, tām, pirmkārt, pienācīgi jāņem vērā bērna intereses, ģimenes dzīve un veselības stāvoklis un, otrkārt, jāievēro neizraidīšanas princips. No tā izriet, ka tad, kad kompetentā valsts iestāde nodomājusi pieņemt atgriešanas lēmumu, šai iestādei noteikti jāievēro Direktīvas 2008/115 5. pantā noteiktie pienākumi un šajā sakarā jāuzklaut ieinteresētā persona.

65. Turklāt ieinteresētajai personai uzklautāšanas gaitā ir jāsadarbojas ar kompetento valsts iestādi, lai sniegtu visu atbilstošu informāciju par savu personīgo un ģimenes situāciju un it īpaši informāciju, kas varētu būt par pamatojumu pret atgriešanas lēmuma pieņemšanu, tā kā šajā posmā ieinteresētās personas likumīgās vai nelikumīgās uzturēšanās jautājums pat netiek uzdots, ja ieinteresētā persona nav pat uzsākusi atbilstīgus pasākumus, lai iegūtu uzturēšanās tiesības attiecīgajā dalībvalstī.

b) Tiesību tikt uzklautam kārtība

66. Iesniedzējtiesa savos jautājumos un savā lēmumā uzdot prejudiciālu jautājumu it īpaši atsauca uz ārvalstnieka iespēju vērtēt visus pierādījumus, kas izvirzīti pret viņu, kas ir priekšnoteikums tam, ka valsts iestāde tos viņam paziņo iepriekš un pirms uzklautāšanas nosaka viņam pietiekamu pārdomu termiņu (1), ārvalstnieka tiesības uz paša izvēlēta padomdevēja palīdzību (2) un šis uzklautāšanas ilgumu (3). Bija arī atsauce uz 30 dienu termiņu, kas piešķirts *K. Boudjlida*, lai atstātu Franciju (4).

36 — Skat. pēc analogijas spriedumu *Solvay*/Komisija (C-455/11 P, EU:C:2013:796, 89. punkts un tajā minētā judikatūra).

37 — Direktīvas 2008/115 preambulas 4. apsvērumš. (Izcēlums mans).

38 — Skat. šajā ziņā spriedumus *El Dridi* (EU:C:2011:268, 35. punkts) un *Achughbavian* (EU:C:2011:807, 31. punkts). Direktīva 2008/115 attiecas tikai uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi, un tādējādi tās mērķis nav pilnībā saskaņot valsts tiesību normas par ārvalstnieku uzturēšanos. Spriedumi *Achughbavian* (EU:C:2011:807, 28. punkts) un *Sagor* (C-430/11, EU:C:2012:777, 31. punkts).

i) Iepriekšēja iestādes argumentu paziņošana un pārdomu laiks

67. Tā kā nav tādu Savienības tiesību normu, ar ko nosaka īpašu procedūru, lai trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri nelegāli atrodas dalībvalsts teritorijā, nodrošinātu tiesības tikt uzklausi pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas³⁹, es uzskatu, ka Hartas 41. panta 2. punkta a) apakšpunktu nevar interpretēt tādējādi, ka kompetentajai valsts iestādei ir pienākums pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas paziņot elementus, ar kuriem tā gatavojas pamatot šo lēmumu, un vākt par šo jautājumu ieinteresētās personas apsvērumus pēc pārdomu laika⁴⁰.

68. Ar Direktīvu 2008/115 nav noteikta nekāda šāda veida sacīkstes procedūra.

69. Tomēr jāpieļauj viens izņēmums attiecībā uz iepriekš teikto gadījumā, kad trešās valsts valstspiederīgais nevarēja pietiekami zināt pret viņu izvirzītos elementus vai varēja pamatoti uz tiem atbildēt tikai pēc konkrētām pārbaudēm vai pasākumiem it īpaši, lai iegūtu attaisnojošus dokumentus.

70. Attiecībā uz pamatlietu no viņa sarunas ar robežpolicijas dienestiem protokola izriet, ka *K. Boudjlida* 2013. gada 15. janvārī bija uzaicināts ierasties policijas telpās vai nu tajā pašā dienā – 2013. gada 15. janvārī, vai 2013. gada 16. janvārī no rīta, lai “izskatītu [viņa] uzturēšanās tiesības”. Viņš pats pēc savas iniciatīvas nolēma ierasties 2013. gada 15. janvārī. No tā izriet, ka viņš bija nolēmis neizmantojot vienas dienas ilgu pārdomu laiku, ko policija viņam piedāvāja, un arī nevērsties pēc juridiskas palīdzības.

71. No tā paša *K. Boudjlida* uzklausišanas protokola izriet, ka viņš zināja, ka viņa “uzturēšanās atļaujas derīguma termiņš ir beidzies”, un ka viņš nevarēja nezināt, ka Francijā viņš atrodas nelikumīgi, jo viņš nebija pieprasījis atjaunot uzturēšanās atļauju, kuras derīguma termiņš beidzās 2012. gada 31. oktobrī. Turklāt policija viņu skaidri informēja, ka attiecībā uz viņu varētu tikt pieņemts atgriešanas lēmums, un iztaujāja viņu par to, vai viņš piekristu atstāt Franciju, ja attiecībā uz viņu tiktu pieņemts šāds lēmums. *K. Boudjlida* uz šo jautājumu atbildēja “protams”, piebilstot, ka “[viņš] piekrist gaidīt uzgaidāmās telpās *préfecture de Pau* [Po prefektūras] atbildi, ar kuru tā, iespējams, aicinās [viņu] atstāt teritoriju vai ievietos [viņu] aizturēšanas centrā, vai arī aicinās [viņu] legalizēt [savu] situāciju”.

72. Tāpēc ar nosacījumu, ka iesniedzējtiesa ir veikusi pārbaudi, *K. Boudjlida* bija informēts par šīs uzklausišanas motīvu un zināja jautājumu, par kuru viņš tiktu uzklauss un šīs uzklausišanas eventuālās sekas. Turklāt ar šo pašu nosacījumu šī uzklausišana skaidri attiecās uz Direktīvas 2008/115 īstenošanas mērķiem nepieciešamo būtisko informāciju, ievērojot ieinteresētās personas tiesības tikt uzklausītai.

73. Patiešām, sarunas laikā ar policiju *K. Boudjlida* tika uzklauss *it īpaši* par viņa identitāti, pilsonību, civiltāvokli, viņa uzturēšanās Francijā nelikumību, administratīvajiem pasākumiem, ko viņš uzsācis, lai mēģinātu legalizēt savu uzturēšanos Francijā, kopējo uzturēšanās ilgumu Francijā, viņa agrākajām uzturēšanās atļaujām, skolas un darba gaitām, resursiem, ģimenes stāvokli Francijā un Alžīrijā. Visbeidzot, policijas dienesti viņam jautāja, vai viņš piekristu “atstāt Francijas teritoriju, ja tāds būtu *préfecture de Pau* lēmums”⁴¹.

39 — Skat. šo secinājumu 52. punktu.

40 — Skat. pēc analogijas spriedumu *M.* (EU:C:2012:744, 60. un 61. punkts).

41 — Skat. šo secinājumu 71. punktu.

ii) Tiesības uz padomdevēja palīdzību

74. Tiesības uz juridisko palīdzību, piemērojot Direktīvas 2008/115 13. pantu, ir paredzētas tikai pēc tam, kad ir pieņemts atgriešanas lēmums⁴², un saistībā ar prasības pieteikumu, lai apstrīdētu šādu lēmumu⁴³. Dažos gadījumos pēc pieprasījuma tiek piešķirta bezmaksas juridiskā palīdzība⁴⁴.

75. Tomēr nevienam nevar liegt par saviem līdzekļiem izmantot juridisku konsultāciju tad, kad viņu uzklausa valsts kompetentā iestāde, ar nosacījumu, ka šo tiesību izmantošana netraucē procedūras veiksmīgai norisei un efektīvai Direktīvas 2008/115 piemērošanai. Uzklaušanās laikā *K. Boudjlida* nelūdza juridisko konsultāciju.

iii) Uzklaušanās ilgums

76. *K. Boudjlida* un Komisija norāda uz pamatlietā aplūkotās uzklaušanās īso laiku, proti, 30 minūtēm. Es neuzskatu, ka uzklaušanās ilgums ir noteicošais. Svarīgi ir zināt, vai *K. Boudjlida* tika pietiekami uzklauts par viņa uzturēšanās likumību un viņa personīgo situāciju⁴⁵, kas, manuprāt, izriet no šo secinājumu 70.–73. punkta.

iv) Izbraukšanai no Francijas teritorijas piešķirtais termiņš

77. Šajā sakarā es norādu, ka Direktīvas 2008/115 7. panta 1. punktā it īpaši ir paredzēts, ka “atgriešanas lēmumā brīvprātīgai izceļošanai nosaka pienācīgu laika posmu”. Turklāt, piemērojot Direktīvas 2008/115 7. panta 2. punktu, “dalībvalstis vajadzības gadījumā pagarina brīvprātīgai izceļošanai noteikto laika posmu uz piemērotu laiku, ņemot vērā konkrētā gadījuma īpašos apstākļus, piemēram, uzturēšanās ilgumu, to, vai ir bērni, kuri apmeklē skolu, vai citi ģimenes locekļi un sociālās saites”.

78. No *K. Boudjlida* uzklaušanās protokola izriet, ka viņš ir uzklauts it īpaši attiecībā uz viņa uzturēšanās Francijā ilgumu, viņa studijām Francijā un ģimenes saitēm Francijā. Ievērojot iesniedzējtiesā veikto pārbaudi, man šķiet, ka viņš tika uzklauts par iespējamo kritēriju, kuri ļauj pagarināt izbraukšanas termiņu un kuri minēti Direktīvas 2008/115 7. panta 2. punktā, piemērošanu. Attiecībā uz *K. Boudjlida* piešķirtā izbraukšanas termiņa atbilstību, ņemot vērā it īpaši apsvērumus uzklaušanās laikā policijā, jākonstatē, ka šis vērtējums attiecas uz pasākuma likumību pēc būtības⁴⁶.

79. Ņemot vērā visus šos elementus, es iesaku Tiesai uz pirmo prejudiciālo jautājumu atbildēt šādi:

— trešās valsts valstspiederīgā, kura uzturēšanās ir nelikumīga, tiesības tikt uzklautam pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas attiecībā uz viņu nozīmē to, ka kompetentā valsts iestāde uzklausa ieinteresēto personu saistībā ar šīs personas uzturēšanās likumību, par Direktīvas 2008/115 5. panta iespējamo piemērošanu, kā arī par minētās direktīvas 6. panta 2.–5. punktā paredzētajiem izņēmumiem un par repatriācijas kārtību;

42 — Un, attiecīgā gadījumā, lēmumi, kas saistīti ar atgriešanu, kas minēta Direktīvas 2008/115 12. panta 1. punktā, proti, lēmumi par iebraukšanas aizliegumu, kā arī lēmumi par izraidīšanu.

43 — Svarīgi uzsvert, ka pamatlietā attiecībā uz *K. Boudjlida* nenotiek kriminālprocess, uzklaušanās laikā policijā viņš nebija aizturēts vai viņam nebija atņemta brīvība. Jāatzīmē, ka, piemērojot Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2013/48/ES par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā un Eiropas apcietināšanas ordera procesā, par tiesībām uz to, ka pēc brīvības atņemšanas informē trešo personu, un par tiesībām, kamēr atņemta brīvība, sazināties ar trešām personām un konsulārajām iestādēm (OV L 294, 1. lpp.) 3. panta 2. punkta a) apakšpunktu, “aizdomās turētie vai apsūdzētie var saņemt advokāta palīdzību”, “pirms viņus nopratina policija”. Piemērojot Direktīvas 2013/48 15. panta 1. punktu, dalībvalstis stājas spēkā normatīvie un administratīvie akti, kas vajadzīgi, lai izpildītu šīs direktīvas prasības līdz 2016. gada 27. novembrim.

44 — Skat. Direktīvas 2008/115 13. panta 4. punktu. Piemērojot Direktīvas 2008/115 4. panta 3. punktu, dalībvalstīm ir tiesības pieņemt vai saglabāt noteikumus, kas ir labvēlīgāki personām, uz kurām tie attiecas, ar nosacījumu, ka šādi noteikumi atbilst Direktīvai 2008/115.

45 — Skat. šo secinājumu 64. punktu.

46 — Skat. šo secinājumu 61. punktu.

- turpreti, ja vien trešās valsts valstspiederīgajam nebija pamatotu aizdomu par iespējamo atgriešanas lēmuma pieņemšanu vai zināšanu par elementiem, kas varētu būt pret viņu izvirzīti, kas viņu mudinātu veikt konkrētus pārbaudes pasākumus vai sagādāt attaisnojošus dokumentus, Savienības tiesībās kompetentajai iestādei nav noteikts pienākums iepriekš brīdināt šo personu pirms uzklaušanās, kas organizēta saistībā ar atgriešanas lēmumu, ko tā nodomājusi pieņemt, ne arī šai personai paziņot tos elementus, kurus šī iestāde nodomājusi izmantot šā lēmuma pamatošanai, ne arī piešķirt šai personai pārdomu laiku savu apsvērumu apkopošanai;
- lai arī, pirms valsts kompetentā administratīvā iestāde pieņem atgriešanas lēmumu, trešās valsts valstspiederīgais var izmantot juridisko konsultāciju uzklaušanās laikā, ko veic valsts kompetentās iestādes, ar noteikumu, ka šo tiesību izmantošana netraucē procedūras veiksmīgai norisei un nekaitē efektīvai Direktīvas 200/115 īstenošanai, Savienības tiesības nenosaka dalībvalstīm pienākumu nodrošināt šo palīdzību bezmaksas.

3) Par otro un trešo prejudiciālo jautājumu

80. Ar šiem jautājumiem iesniedzējtiesa Tiesai vaicā, vai un, attiecīgā gadījumā, atbilstīgi kādiem kritērijiem jāgroza vai jāierobežo trešās valsts valstspiederīgā, kurš valstī atrodas nelikumīgi, tiesības tikt uzklaušītam, piemērojot Hartas 41. panta 2. punkta a) apakšpunktu, pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas, ņemot vērā atgriešanas politikas vispārējo interešu mērķi, kas izklāstīti Direktīvā 2008/115.

81. Ņemot vērā manu atbildi uz pirmo jautājumu, es uz otro un trešo prejudiciālo jautājumu sniedzu noliedzošu atbildi.

VI – Secinājumi

82. Ņemot vērā iepriekš izklāstītos apsvērumus, es aicinu Tiesu uz prejudiciālajiem jautājumiem, ko uzdod *Tribunal administratif de Pau*, atbildēt šādi:

- 1) trešās valsts valstspiederīgā, kura uzturēšanās ir nelikumīga, tiesības tikt uzklaušītam pirms atgriešanas lēmuma pieņemšanas attiecībā uz viņu nozīmē to, ka kompetentā valsts iestāde uzklauša ieinteresēto personu par šīs personas uzturēšanās likumību, par Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 16. decembra Direktīvas 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi, 5. panta iespējamo piemērošanu, kā arī par minētās direktīvas 6. panta 2.–5. punktā paredzēto izņēmumu piemērošanu un atgriešanas kārtību.

Turpreti, ja vien trešās valsts valstspiederīgajam nebija pamatotu aizdomu par iespējamo atgriešanas lēmuma pieņemšanu vai zināšanu par elementiem, kas varētu būt pret viņu izvirzīti, kas viņu mudinātu veikt konkrētus pārbaudes pasākumus vai sagādāt attaisnojošus dokumentus, Savienības tiesībās kompetentajai iestādei nav noteikts pienākums iepriekš brīdināt šo personu pirms uzklaušanās, kas organizēta saistībā ar atgriešanas lēmumu, ko tā nodomājusi pieņemt, ne arī viņai paziņot tos elementus, kurus šī iestāde nodomājusi izmantot šā lēmuma pamatošanai, ne arī piešķirt šai personai pārdomu laiku savu apsvērumu apkopošanai.

Lai arī, pirms valsts kompetentā administratīvā iestāde pieņem atgriešanas lēmumu, trešās valsts valstspiederīgais var izmantot juridisko konsultāciju uzklaušanās laikā, ko veic valsts kompetentās iestādes, ar noteikumu, ka šo tiesību izmantošana netraucē procedūras veiksmīgai norisei un nekaitē efektīvai Direktīvas 200/115 īstenošanai, Savienības tiesības nenosaka dalībvalstīm pienākumu nodrošināt šo juridisko palīdzību bezmaksas;

- 2) tiesību tikt uzklausītam saturs nav ne jāgroza, ne jāierobežo, ņemot vērā Direktīvas 2008/115 vispārējo mērķi.